

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

МАГЪАНАЛЫ ТЕМА

«Аварияланы танг азайтыр ючюн, «Кавказ» трассаны кенгертирге, аны ызлары тёртге жетдирирге керекди»

«Кавказ» федерал жолну халк фронтну экспертлери кыралда бек кюркзуулу, аварияла аслам болган жерледен бирине санагандыла. Аны Къабарты-Малкъарда кесегин кенгертирге, кюркзуузузлукну излемлерине келиширирге кереклисини юслеринден кеп жылладан бери айтылады, алай, жарсыуга, алыкча аллай онг жокъду. Бу трассада болумну, анда ачыганланы азайтыу жаны бла мадарланы юсюнден биз КъМР-де МВД-ны УГИБДД-сыны башчысы Юрий Бегилов бла ушакъ этгенбиз.

- Юрий Мушарифович, «Кавказ» федерал жолда бек кюркзуулу жерле кыйсыладыла?

- Р-217 трассаны Къабарты-Мал-

къарда кесегини узунлугу 142 километрге жетеди. Ол а республикада битеу жолланы 1,6 проценти тенгли бирди. Болсада авариялада ёлгенлени 30 проценти бу федерал жолда жоулгандыла. Ол тарды, аны 67 километри жалаанда эки ыздан кюралганды.

2016 жылда бардырылган тинтиуге кере уа, республикада аварияла аслам болган 13 жер ачыкъланганды. Аладан 9-су «Кавказ» жолдадыла, ол санда Зольск районда - 4, Бахсан эм Урван районлада экишер эм Чегем районда да бир.

Эм кюркзуулулауга «Кавказ» «Малка-Ингушли» трассада бирге кюшулган (федерал жолну 406 километри) эмда Шалушкагъа бурлган (449 километри) жерлени

санаргъа боллукъду. Былайда машина асыры кепден, водителле бир бирлерине жол бермей, кягъышуула, кяуггалы болумла аслам тубейдиле.

- Былтыр ОНФ-ни экспертлери «Кавказ» жолну бек кюркзуулуаны, аварияла аслам болганланы тизмесине кийиргендиле, ол кыралда экинчи жерни алганды. Управленияны тинтиулерине кере, бизни республикада кесегинде уа хал кыалайды?

- Жалаанда ахыр беш жылны ичинде (2012-2016 жыллада) анда 847 авария болганды, алада 258 адам ёлгенди, 1124-лен а тюрлю-тюрлю жарала алгандыла.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ЖЫЙЫЛЫУ

Табийгъатыбызны халы - бизни культурабызны кюзгюсюду

КъМР-ни Табийгъат байлыкъла эмда экология министрствосунда ведомствону таматасы Шауаланы Илиясны башчылыгы бла Къабарты-Малкъар Республиканы муниципал кюралыуларыны санитар болумларын тинтген ведомстволары аралы комиссияны жыйылыуу болганды. Анда 2017 жылны экинчи кварталны эсеплери сюзюлгендиле эмда кыаллай ишле тамамланганларына кыралганды. Кенгешге ведомстволары аралы комиссияны кяуууму, жержери администрацияланы башчылары бла келечилери, министрствону бёлюмлерини, департаментлени таматалары кыатышхандыла.

Аны башлай, министр республиканы шахарларында, эллеринде да болган производстволары эмда адамла теген кир-кипчик бююнлюкде бек уллу проблемаладан бири болгъанлай кыалганын чертгенди. «Бир-бир шахарлада, элдеде эмда аланы тийрелеринде кыалган - кыулган затладан кюралган тёрбеле эсленедиле. Элдеде, шахарлада санитар болумну тап халда тутуу администрацияланы башчыларыны баш борчларындан бириди, аны себепли ол иш бла кюрешти эмда аныгылатуу дайым да бардырып турургъа керекди», - деп кыаты айтханды ведомствону башчысы.

Республиканы жер-жерлеринде 2017 жылны экинчи кварталында бардырылган тинтиуге кёрюзтген шартланы юсюнден а тегерекде кюдуретни сакълау эмда табийгъатны

аяулу хайырлануу жаны бла департаментни башчысы Цийкъанланы Марат билдиргенди. Ол докладны Нальчкини эмда аны тийресиндеги беш элде: Хасанияда, Акъ-Сууда, Кенжеде, Адюхда, Вольный Ауулда халланы юслеринден айтыудан башлаганды.

-Шахарда эмда анга жууукъ элдеде санитар болум игиге айланганды, болсада, жарсыуга, алыкча хар жерде да алайды деп айтырча туююлду. Кимге да жашырынлыкъ туююлду кир-кипчик экология, экономика эмда социал жанына да хата салганы. Россей Федерацияны битеу уллу шахарларында кыалган-кыулганланы айырыу, жангыдан жыйышдырыу мадарла этиледиле, алай андан да артык уллу хайыр чыкмайды. Жангы, бютюн кыйыматлы амалла керек болуп турадыла, - деп, ол таза-

лыкъ, тизгинлилик жаны бла этилген ишлени кёргенле табийгъатха кез къарамларын тюрлендирирге деп ышанганды.

Иги жанына тюрлениулени юслеринден айта, Нальчикде ала бютюн бек эсленгенлерин белгилегенди. «Орамла бла бара, кеп кыатлы юйлени арбазлары кыалай тапландырылганларын, алада сабийлеге, солургъа суйгенлеге да майданчыкъла кюралганларын, гюлле, юлкюле ёсдюрюлгенлерин да ким да кере болур. Алай кыалган-кыулганла атарча орунла да бир кесек ушагъуу болса, адамла кягъытны кыайры суйсе атып кыймаз эдиле. Не уллу иш да гитчеден башланады», - дегенди Цийкъан улу.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Ыспас

Михаил Мамашвили Къабарты-Малкъарны башчыларына ыразыды

Россейни спорт тутушуудан федерациясыны президенти Михаил Мамашвили Къабарты-Малкъарны башчыларына спортну бу тюрлюсюн айнытууга, бийик даражалы спортчуланы хазырлауга этген кюшумчулукълары ючюн ыразылыгын билдиргенди.

«2 июльда Германияда грек-рим эркин эм тишируула тутушуудан Европаны биринчилиги бошалганды. Анда россейлиле битеукоманда зачёта биринчи жерге чыкыгандыла. Бизни спортчула 24-ден 18 майда алгандыла. Аладан 9 «алтын», 4 «кююш» эм 5 «доммак» кюллу болгандыла.

Чемпионланы араларында Къабарты-Малкъардан спортчу Анзор Закуев да барды. Быллай бийик класслы гёжефлени хазырлаганыгъыз эм спортну бу тюрлюсюне энци эс бёлгенигиз ючюн ыспас этем», - дегенди Михаил Мамашвили.

Мадар этю

Таза суу бла толусунлай жалчытылынадыла

Бахсан шахар округну Строительный районунда жай кезуде таза суу артыгы бла хайырланылганы ючюн анда талай юйге ол жетмей окъуна кыалыучу эди. Алай бла суу кытылыкъ сынаганланы тилеклерин толтура, муниципалитетни администрациясы болумну иглендирирге мадар этгенди. Энди «Юность» стадионну тийресинде озган байрым кюн жангы скважина ачылыганы бла адамла суу кытылыкъдан кытулгандыла.

Информагентстволаны материалларына кере.

Жазылыу

Бусагъатда да онг барды Хурметли шухъла!

Сиз, онг табын, жазылыуу 28 июльгъа дерри жарашдырсагъыыз, «Заман» газетни биринчи августдан алып башларыкысыз. Беш айгъа жазылыуу багъасы - 679 сом 25 капекди.

Бизни индексибиз - 51532

Табийгатыбызны халы - бизни культурабызны кюзгюсюдү

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ол быллай шартла да келтиргенди: Ара шахарда көп жерледе эрттеден бери жыйылып турган багуш төбеле кетерилгендиге. Хужоков орам, 5-чи эмда 7-чи Промпроездле, Хасаниядан Вольный Ауулгъа барган жолну жанында Нальчик черекни боюну да тазалангандыла. Алай Идаров, Российская орамлада, Кенже элде Ахатов,

кьуралгандыла. Садовая орам да бек тизгинсизди.

Докладчы Прохладный -Азау жол бла Дыгулыбегейге бара, кир-кипчик, багуш, кьурулуш материалла кезге урунганларын айтхады. Бахсан районну битеу элдеринде зыбыр коммунал кьалган-кьулганланы тышына чыгаруу жаны бла иш тап кьуралганды. Көп жерле тазалангандыла, алагъа машина, гитче арбала окуна да кир-

Алай бир-бир элдеде бум тюрленмегенине да жарсыганды.

Зольск муниципал районда комиссия Малка, Хабаз, Большая Золка череклени боюнлары бек осал халда болганларын көргенди. Ол элдеде жашаганла келтирип черекге кьурулушдан кьалган затларын, мешхутну, багушну ары төгедиле. Каменномост, Хабаз элени ичинде багуш төбеле чачылып турадыла. Черек эмда Элбрус районлада халны уа докладчы махтаганды. Май районда да санитар бум иги жанына тюрленгендин да белгилегенди. Бу ишге себеплик этген предпринимательге ыспас этгенди.

- Республиканы муниципал районларыны асламысында тазалыккыны саклау игиленгенди, алай проблема

кетерилгенди дерча тойюлдю, -дегенди департаментни таматасы. -Коммунал мюлкден чыккыган зыбыр кьалган - кьулганла толусунлай чыгарылмаган жерле бардыла. Бир-бир череклени боюнларына жангыдан багуш төгөлмөчча мадарла этилмейдиле. Шахарланы, элени, бютюнда бег а череклени тийрелеринде тазалыккыга аслам эс бурургъа керекди. Не десек да, аллыбызгъа борч салынганды, аны тамамларгъа керекбиз.

Жыйылыуда Россей Федерацияны Табийгъат кьалай хайырланылганына надзор этген федерал службасыны КьМР-де Управлениясыны таматасы Асанланы Зейтун, Хайырлануучулары эркинликлерин эм адамны ырахатлыгын кьоруулаууға надзор этиу жаны бла федерал службаны КьМР-де Управлениясыны башчысы Жирослан Пагов, Май районну администрациясыны башчысы Сергей Шагин да сөлөшип, чырмаулары, ишни тюзетиуно юсюндөн да оюмларын айтхандыла.

Ахырында министр Шауаланы Илияс элени бла шахарланы санитар-эпидемиология болумларын игилендириуге Кьабарты-Малкьарны Башчысы дайым да эс бургананы, бийылгы жыл а Экологияны жылы болганын дагыда бир кере эсертгенди, санитар-эпидемиология болуму игилендириу жаны бла ишни селейтмезге чакырыганды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратланы автор алганды.

Акь-Сууда Бабаев атлы орамлада эмда 4-чю посёлкада тамамланылгъа керекли ишле алыккы да бардыла. Хасанияда Кизиловая орамда аллай төбеле кетерилгендиге, алай Восточный эмда Долинск орамлада жангыдан

мезча мадарла этилгендиге, дегенди.

Прохладна районда санитар буму туп халда тутуугъа «Таза шахар» кьырал организация эмда энчи предприниматель А.Гавриш себеплик этгенлерин айттып, анда санитар бум иги жанына айланганын чертгенди Цийкьан улу.

«Аварияланы танг азайтыр ючюн, «Кавказ» трассаны кенгертирге, аны ызларын төртгө жетдирирге керекди»

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Кесигиз да кересиз, арт кезиуде ала азайгандыла. Болсада 2016 жылда алада жоюлганланы саны 18,8 процентге ёсгенди.

- Аварияла аслам болганларыны баш сылтауу недеди жолну тарлыгында, водительлени низамсызлыкларында неда культура болмагъанындамыды?

- Жол-транспорт кьаугьаланы көбюсю водителле кеслерини полосаларындан чыккыганлары бла байламлыдыла. Ахыр жылда «Кавказда» транспорту саны бир неча кереге көбейгенди. Хар кюнден да орта эсеп бла трассаны жалаанда бир жанына 30 мингге жууук машина барады.

Дагыда ол чунгурланы ортасы бла тартылганын да эсгертирге суюме. Ашыгып, башхаланы озама деп, водителле кеслерини ызларындан чыгадыла, алай алларына келген машиналары көрмей, ала бла кьагышыргъа боллукьдула. Былайда бир юлгю келтирирге суюме. Бийыл мартада федерал трассаны 421 километринде эки машина кьагышхандыла. Аварияда юч адам ёлгенди. Бу кьаугъа водителлерден бири, аллына келген машинаны эслемей, кеси жолундан чыккыганыны хатасындан болганды.

Нальчикке кирмей, аны төгереги бла барган жол ишленгендин белгилерге суюме. Аны узунлугу 27 километрди, кеси да 1-чи техника категориягъа тийишлиди. Ол кьоркьуусулуккыну битеу жорукларына сыйнады: кенглиги 4

полосагъа жетеди, бир сагъатха уа 110 километр теркик бла бардырыгъа эркин этилгенди.

Кесигиз да оюм этигиз, 2016 жылдан 2017 жылны марта дери анда жалаанда 7 авария болганды. Алада бир адам ёлген эди, жетеулен жаралы болгандыла. «Кавказ» жолну жалаанда Зольск районда кесегинде уа бу кезиуде 27 аварияда 10 адам жоюлгандыла, 45-си уа жарала алгандыла.

Андан сора да, водителлерибизни низамсызлыккылары, транспорту жюртгенде культуралары болмагъаны да жарсытады. Жолгъа чыккыган хар адам да, машинада, жаюу болсунла, жорукъланы сакьларгъа, башхалагъа чырмаула этмезге борчлудула. Алай бизде уа бир аз мычыган, жолну халине сыйыммаган водителле башхала ачууланып, кьычырып, сигналларын басып, тойюшюрге хазыр болуп кьаладыла.

Аллай машина артыккыда кьоркьуулу болганын унутургъа жарамайды. Эсизликни хатасы адамны саулугуна, жашауна жетерге боллукьду. Жолда жорууно жорукълары сакьлансала, бир бирге хурмет этилсе, ма ол заманда боллукьдула бизни жолларыбыз кьоркьуусуз.

- Арт кезиуде Кавказда туризмни айнытууно юсюндөн көп айтылады. Алай Кьабарты-Малкьарны башха субъектле бла байлаган федерал жолну тарлыгы кьонакъланы санын көбейтирге чырмагъаны баямды. Кьыралавтоинспекцияны федерал,

регион эм муниципал власть орамлада Р-217 трассада болумну игилендириу жаны бла предложенила берирге онгу бармыды?

- Трассаны кьоркьуусулуккыну излемлерине келишдирир мурат бла КьМР-де МВД Федерал жол агентствону «Сыйлыккыны Белгиси» орден бла саугаланган Шимал-Кавказ жол управлениясына аварияла аслам болган жерлени, аланы сылтауларыны эмда халны тапландырыуно юслеринден эсгертиулени дайым да бергенлей турады. Сөз ючюн, былтыр Кьыралавтоинспекция, анга салынган борчланы чеклеринде, жолда излемлеге бузукьлукъланы кетериуно юслеринден 12 эсгертиу, жууаплы кьуллукьчулагъа бла предприятияла уа 116 предписание жибергенди. Административ бузукьлукъланы юслеринден 53 иш ачылганды, андан сора да, прокуратурагъа, жолда кьоркьуусулукь жаны бла законла толтурулмагъанларыны юслеринден 2 билдириу берилгенди.

Жолну меси Упрдор «Кавказ» предприятия бла бирге 2015-2016 жыллада трассаны кьоркьуусулуккыну жорукъларына келишдирир мурат бла бир неча магъаналы иш толтурулганды. Ол санда «Прохладный - Бахсан - Эльбрус» жолда светофор салынганды, Чегемде светофор шендююгу излемлеге келишдирилгенди (секундомер эмда жаюу адамлагъа светофор орнатылгандыла). Нальчикде бла Чегемде жолну тийресинде чалдылше тартылгандыла.

Энтта жаюу переходла узакьдан эсленирча мадарла толтурулгандыла (жол белгиле, светоидола салынгандыла). «Кавказны» тийресинде сатыу-алуу жерле кьоркьуусулуккыну излемлерине келишдирилгендиге, Малкада бла Анзорейде чыракьлагъа ремонт этилгенди. «Тамбукан» кёлню кьатында трасса жангыртылганды, бююнлюкде уа төгөрөк айланган жол ишлене турады. Ол а машиналары бир кесегин аны бла жиберип, жолну эркинирек этерге онг берликди. Дагыда Зольск, Чегем, Лескен районлада трассаны жангыртуу эм башха магъаналы жумушла толтурулгандыла. Ол а жолда халны тапландырыгъа, кьоркьуусулуккыну жалчытыргъа онг бергенди.

Болсада алыккы кемчиликке да бардыла. Ол санда Залукокоаже, Урван, Эски Черек, Аргудан, Анзорей элдеде бла Чегем шахарда трассаны тийресинде чыракьла салынмагъандыла неда ала иги жарытмайдыла. Энтта эски светофорланы шендююле лезде ашыгыгъа тийишлиди, ол санда Нальчикде «Дубки» микрорайонда.

Ахырында айтыргымын, «Кавказ» федерал трассаны кенгертиу, жолну экиден төрт ызгъа дери жетдириу, аланы араларында чалдыш орнатуу, жангы развязкала кьурау, жолну тийресинде чыракьла салуу аварияланы санын азайтыргъа, адамларыбызны сауулукъларын, жанларын сакьларгъа онг берлик эди.

Ушаккы ТИКАЛАНЫ Фатима бардырганды.

КЪАБАРТЫ РОССЕЙГЕ КЪОШУЛГЪАНЛЫ 460-ЖЫЛЛЫГЪЫНА

Бу тарых магъаналы ишге жырла тагъылгъандыла, нарт сёзле къуралгъандыла

XVI ёмюрню ал кезиунде Кавказда хал тынч болмагъанды. Осман империяны эм аны жанлы Кърым ханство-ну чабыуулукълары халкъгъа

дукъ эм Темрюк Идаровланы магъаналары артыкъда уллуду. Ала къыралны ичинде, тышында да болумгъа тюз багъа берип, миллетни жесирликден,

да Тамань жарым айрыкамда болгъан османлыладан сакъланыргъа болушлукъ да излейдиле. Щепотьев адыгла Россейге кертичи болургъа ант этгенлерин билдиргенден сора уа Иван Грозный аланы подданствогъа алыргъа ыразы болгъанын айтады.

1557жылда июльда Москвагъа энтта бир посольство келеди. Анга башчылыкны Канкыч Кануков этгенди. Делегацияны уа жолгъа къабарты князьла Темрюк эм Тазрют Идаровла къурагъандыла. Летописьде жазылгъанчы, «...черкеслиле къуру Къабартыны атындан угъай, грузинли князь эм битеу «Иверский жерлени» атларынч сёлеширге эркин эдиле».

Канлыч Кануковха эм делегациягъа Кремльден узакъ болмагъан юйледе къонакъ байлыкъ этдиле. Иван Грозный бла тубеширден алгъа уа аланы Москва бла шагъырейленирге онглары болгъанды. Узакъ Кавказ тауладан келген къонакълагъа бу уллу шахар сейир кёрюнгенди, артыкъда бег а адамланы кёлпюгу, мында жашау терк баргъаны, адамла ашыгъышлы болгъанлары тамашагъа къалдыргъанды. Ол кезиуде Москваны кенглиги 20 километрге жете эди, халкъны саны уа 100 минг адамдан аслам болгъанды.

Иван Патчах къабарты бийлени Кремльни кёл болмай италиялы устала жангырхан Алтын Грановитый палатасында алгъанды. Биринчиден, къонакъла анга Темрюк Идаров жиберген саугъаланы береди, ол санда къале (кольчуга), дамасскъурчдан этилген къамала бла къылычла, кюйюзле, алтын сауутла, алтын, кюмош эм багъалы ташла бла жасалгъан жугътур мойюзле.

Андрей Щепотьев Канлычны сёлерин кёлореди: «Къабартыны баш бийи Темрюк Идаров кесини муразсын эм саугъаланы жиберип, санга баш урады эмда Къабартыны жерин, агъачлары, черкелерин, таулары, ёзенлерин да бойсунуунга алып, душманладан сакъланыргъа болушлукъ тилейди...».

Келечилени айтханларын терген, тилеклерин къабыл кёрюрге, аланы эмда битеу халкъны да Россейге къошаргъа оную этилди. Аны бла байламлы акта айтылгъанчы, адыгланы бийлерине удельный князъланы эркинликери берилгенди. Ала Россейни патчахына бойсунурга, керек болса, аскерчилери бла бирге аны жанында урушха чыгаргъа борчул этилгендиле.

Оноугъа къара халкъ да иги кёзден къарагъанды. Анга уа бу тарых магъаналы ишге жоралангъан жырла тагъылгъанлары, нарт сёзле къуралгъанлары да шагъатлыкъ этеди.

Ол кавказ миллетлеге кеслерин сакъларгъа, тыш къыраллы душманланы зорлукъларындан къутулурга, орусупланы бла аланы араларында экономика,

культура байламлыкъла къурагъа онг бергенди.

Россейни бла Къабартыны араларында байламлыкъланы кючлеу жаны бла кёл мадарла этилгендиле. Сёз кючюн, 1558 жылда Темрюк Идаров жашы Салнукуну Москвагъа жибереди. Анда ол, тереди болгъаныча, христиандинни алады эмда анга Михаил деген жангы ат бериледи. Белгили политик Михаил Темрюкович Черкасский Россейни патчахына кертичилик бла къуллукъ этгенди, кеси да Иван IV бла бек жууукъ байламлыкъла жюрютгени белгиледи.

Къабартылыла Россейли аскерле бла бирге бир ненча магъаналы урушха да къатышхандыла, ол да аланы жангы Ата журтха кертичилерине шагъатлыкъ этеди. Алай бла Ливон къазауатда Сибок эм Машук бийлени башчылыгында къабарты аскерле 20 къаланы кючлеу сермешге къатышхандыла. Адыг аскерле Рига, Аллуста эм башха шахарла кючюн урушлада да болгъандыла.

1561 жылда Иван Патчах Темрюк Идаровну къызы Кученейни (Гошаней) эрге алады. Къызы Москвагъа ашыды келген минг бла жарымдан аслам атлы, ауур саугъала бла жюкленген туюле киргенлеринде, адамла сейирге-тамашагъа къалгъандыла.

Кученей Иван Грозныйни, патчахха ол кезиуде жаланда 31 жыл бола эди, аллына миллет кийимледе келгенди: алтын ёшонлюк эм туюмеле бла жасалгъан къызыл чилле жыйрыкъда. Ол къабарты бийни къызына бюсюрейди, эм тереди болгъаныча, анга жюзюк эм инжиле бла жасалгъан жаулукъну саугъалайды. Москвада Кученей христиан диннге бурулады, къызгъа Мария деген жангы ат бериледи.

21 августда Москва килисалада беш мингден аслам къонгуроула зыгырдагъанларындан уянады. Летописьде айтылгъаныча, «...орта кюн Россейни патчахы Иван Васильевич Къабартыдан Темрюк бийни къызын, анга дин тереленден сора Мария деген ат берилгенди, собор эм апостол килисалада эрге алгъанды...».

Кремльде Оружейный палатада бу той бла байламлы

экспонатла бюгюн да сакъландыла: патчах юй бийчесине саугъалагъан ауурлугъу юч килограммгъа жетген алтын табакъ, аны юсюнде Россейни герби ишлени эди. Тойдан сора уа Иван Васильевич Темрюк Идаровха саугъала бла уллу посольство жибергенди.

Орус патчах адыг бийни къызын эрге алгъаны политика жаны бла артыкъда магъаналы иш болгъанды. Ол Къабартыгъа Россей бла байламлыкъланы андан да бек айнытыргъа, аны бла бирге къыралны ичинде ышаннгылылыкны тохташдырыргъа онг береди.

Алай Осман империя, Кърым да анга артыкъ бек ыразы болмагъандыла, ала бийлени къозутуп, аланы Темрюкка къажау этерге кюшедиле. 1570 жылда хан Девлет-Гирей Темрюк Идаровха чабыуулукъ этеди. Къобан сууну сол жагъасында сермешде къабартылы бий ауур жаралы болады, аны эки жашына а душман аскерле жесирге аладыла.

Алай бу жарсылуу иш адыглары Россейге къажау этмейди. 1578 жылда Москвагъа жангы делегация келип, империягъа кертичилерине ант этип, Оунжи черекни жагъасында орус къала салыргъа, алай бла халкъны Кърым хандан сакъларгъа тилек этдиле. Анга башчылыкны уа Темрюкну къарындашы Кам-

булат этгенди. 1588 жылда Темрюкку жашы Мамстрюк эм Камбулатны жашы Куденет биягъы Москвагъа келип, орус патчахдан Терекде къала ишлетирге тилейди. 1589 жылда Камбулат Идаров ауушханы бла Къабартыда баш бийини аты кючюн уруш башланады. 1589 жылда анга Янсох Кайтукин тийишли болады. Ол да халкъны съездин чакъырып, Къабарты Россейге кертичи болгъанын энтта бир кере бегитеди.

Ызы бла келген ёмюрледе адыгланы бла Россейни араларында байламлыкъла кёл тюрлю болгъандыла, алагъа Кавказ уруш, мухажирлик, башха тарых магъаналы ишле да чырмагъандыла. Болсада 460 жыл мындан алгъа этилген сайлауну тюзлюгю бюгюн да баямды.

Басмагъа Фатима ТОКОВА хазырлагъанды.

Вобленко Д. «Иван Грозныйни черкес бийчеси» (2007 жыл).

уллу хата салгъандыла. Аны бла бирге уа бийле бир бирлери бла кюрешлерин тохтатмай, регионну андан да къарысуз этгендиле. Быллай болумда уа Шимал Кавказны халкълары, ол санда адыгла да, къарылуу къыралдан болушлукъ излей, Россей бла жууукълашыргъа кюрешедиле.

Ол Осман империя бла Кърым ханство кавказлы халкълагъа дайым да чабыу-Уллу къала этип, эллени тонап, адамланы жесирликке алып тургъан кезиуде. Адыгла Султанатны аскерлерине къажау уруш бардыргъандыла, алай кючлю душманны тохтатхан алай тынч туюл эди. Тайпаланы араларында келишиулук болмагъаны да тюртгенди аланы деменгили Россейни къанат туюбене.

Алай бла XVI ёмюрню 40-50-чи жылларында черкеслиле Россей бла байламлыкъланы кючлеу жаны бла биринчи атлама этдиле. Болсада Къабартыны бийлерини араларында, халкъны келир кюнюню юсюнден сагъышын этмей, жаланда кеслерини байлыкълары кючюн жарсыгъанла табылгъандыла. Ала уа Осман империя бла жууукълашыу жанлы болгъандыла. Ол а къыраллыкъгъа бютюнда къоркъууу эди: миллет кесин сакъларгъа неда ахырда тас болургъа деген сайлаугъа окъуна жетгенди.

Россей бла байламлыкъла тохташдырыуда Сибок, Элбуз-

зорлукъдан, жокъ болуудан жаланда Россей сакълалылыгъына туюшунедиле.

Адыгланы излемлери уа империяны ич политикасына, сейирлерине да келише эди. Ол кезиуде Шимал Кавказ бла сатыу-алыу-экономика эм аскер-политика байламлыкъла къураугъа артыкъда уллу эс бурулгъан эди.

1552жылда ноябрь айда Москвагъа адыг халкълары биринчи посольствосу келеди. Аны юсюнден Никонский жазыуда (летопись) Москвагъа «черкасский» князьла Машук Кануков, Иван Елбозлуков эм Танашука келип, Иван IV аланы кеслерин, жерлерин да подданствогъа алып, Кърым аскерледен къорууланыргъа болушлукъ тилегендиле, деп айтылады.

Патчах адыгла жашагъан жерледе керти болумну тинтир, халны тюзюн билер мурат бла Кавказгъа боярин Андрей Щепотьевни башчылыгында делегацияны жиберген эди. Юч жылдан Щепотьев биргесине запад адыгладан, абазалыладан, жанев бийле Сибок, аны къарындашы Ацимгуко бла жашы Куденека, бий Тутарыка Езбузлуев эм башхаладан къуралгъан посольство бла бирге Москвагъа къайтады.

Аны таматарлары Россейни патчахдан аланы къыралны бойсунууна алыну юсюнден энтта бир кере тилейдиле. Ала кърымлыладан эм Азов-

Къулийланы Къайсын тууганлы 100-жыллыгына

Аны поэзиясын мен белорус тилге къууанып кёчюреме

Поэзия жаратылганлы бери да адамла аны кючюно жашырынлыгына, жүреккени ёмюрге бийлеп кюйгъан жегил сёзлерини тамашалыкларына тюшонюрге итинедиле. Бир-бирле хар зат бир ажайыплыкны хайырындан туууп

тамалына тюшонюрге тууган журту, аны табиғаты, жырлары, ёз жерлеринде урунган адамланы биллиликтери юйретгендиле. Жангы чығармасында ол кесине, устазларына да кертичилей къалады: «Жер китабында» уллу поэт тегерекде

гъан терекле оғурсузлукъга угъай, оғурлулукъга къуллукъ этерге кюсегенлери уа жүреккени бютюк зритеди, кюзгъайды, ол а бек магъаналыды. Къангала болгъандан сора чынарла гуллауа угъай, жылы бешикле болурга сюедиле. Ол эки затда - халкъ жырлары ёмюрлюк темалары. Поэтикалы акъл, юлгю, бирден бирге ёте келген сюжетча, тёлюден тёлюге кёчеди, эмда, башха жашауда байгыгып, жангы сагышла бла сыфатла туудурады. Аллайдыла чынар къангаланы жырлары да.

Анда бизни заманны юсюнден терен сагышла эсленедиле, кезиюне жарсыулары, излемлери эм тегерекдеги жашауну бойсунмагъан кючю. Къулий улуну лирикасында фикирни энчилигин эм жангычылыгын башха юлгюле бла бегите турур кергеи да болмаз. Хар назмусу аны суратлау сёзюно магъаналыгын, теренлигин толугу эм ачыкъ кёргозтеди.

Аны ючюн сюеме эм бағалайма Къулийланы Къайсынны поэзиясын. Аны теренирек анғылар акълыл бла, кесими ёз жерим бла журуклашдырып ючюн да жарыкъ лирикасын белорус тилге кёчюрге кёлленгенме. Ол иш уллу чығармачылык къууанчы саугъалагъанды.

Мен тау тийреледе туумагъанлыкъга, бу назмуланы къолума алган кезиледе тамаша табиғатны, иш кёллю эм акъллы таулу халкъны жесири болгъанча кесими алай сезгенлей турганма. Кесими бурунгулу малъкарлыланы сохта сына санаган а манга уллу насип эди, тюз да Къулий улу айтыулауай. Англагъан эдим назмучу сезимим бла бу таза шадунданга къол азымы тийдиргенним бла къаллай бирге бағъыланганмыды да.

Бусагъатда, бу тизинлени жазгъанымда, столумда «Жер китабыны» корректурасы турады. Энди мен аны жангыдан белорус тилде окуйма эмда поэзия тамашалыкны юсюнден сагышланама. Заманланы поэзиясы – аламан китапладыла, алада адам улуну сезими, излеми шарт кёргозтөлунедиле, жер кюсюнде жашауну къысхалыгъы угъай, инсанны анғыны деменгилиги, ёлмюсюзлюгю ачыкъланады. Мен Къулийланы Къайсынны поэзиясына бек къууанма, аны чығармачылыгы магъаналы антологияны бетлерин жасарыгын билеме.

Бусагъатны эм уллу лиригино «Жер китабы» жарыкъ кёллюгю бла кесине ийлешдиргенди. Ол шёндогюлю адамлага бек керекди, совет инсанланы эм поэт ётхемленген келлик заманда жашарыкъланы тин дунияларын да болмагъанча байыкдыргъанлай турлукъду.

Аркадий КУЛЕШОВ,
Беларусьну халкъ поэти, СССР-ни Къырал саугъасыны лауреаты.
1974 жыл.

Шимал Кавказ
кюн сайын

Округда - аскер кафедра

Кюз артында Шимал-Кавказ федерал округну университетинде округда арт он жылда биринчи аскер кафедра ачыллыкды, деп билдиргендиле СКФО-ну информация эмда жамауат бла байланыкыла жаны бла управленисыннан. Аны кзуарга Россейни Президенти Владимир Путин РФ-ни Къоруулау министрствосуна былтыр вузда болгъанындан сора буорган эди.

Бу регионда бийик аскер билим берген жангы окуу юй боллукъду. Анда солдатланы бла сержантланы хакъсыз хазырларыкъдыла. Кафедрада окугъан кезиу аскерде къуллукъ этгенге саналады.

Чеченде - эки жангты вокзал

Ала Грозныйде бла Гудермесде ишлениркидиле, деп билдиргенди РЖД-ни темир жол вокзалларыны дирекциясыны таматасы Виталий Вотолеский Чечени башчысы Рамзан Кадыров бла тюбешиунде. Ол айтханга кёре, Гудермесде къурулуш бара турады, Грозныйдегени мекамны уа баш архитектор бла келишдирленди. Ала экиси да 3 минг квадрат метр чаклы бир жерде орналлыкдыла эмда жангы технологияла бла жалчытылырыкъдыла.

Махачкъала – учуз
курортланы санында

Дагъыстанны ара шахары Россейни бюджет курортларыны араларында экинчи жерни алады. Солурга учуз келген шахарланы тиземсин «ТурСтат» аналитика агентво жарашдыргъанды. Анда биринчи юч тизинге Туапсе (Краснодар край), Махачкъала (Дагъыстан), Судак (Кърым) жазылгандыла. «ТурСтат» билдирген шортлага кёре, Махачкъалада Каспий тенгизни жағаларында солур ючюн бир суткага 2 минг сомга дери къоратылады. Былтыр а Дагъыстанны ара шахары Россейни учуз курортларыны тиземсини бек башында эди.

Къарачай-Черкесде

туризм терк аякъланады

Къарачай-Черкес тийишли федерал программага кёре, туризм жаны бла кластер къурауда бек къыйматлы ишлеген сегиз регионну санына киреди. Аны юсюнден. Туризм жаны бла федерал агентствону башчысы Олег Сафонов билдиргенди. Алгъараклада уа Ростуризм республиканы РФ-ни ич эмда тыш туризмин айнытууну 2011-2018 жыллага дери жарашдыргъан федерал программасына къошарга деп сайлапанды.

Жаш тёлю «Каспийде»
тюбеширикди

«Каспий» деген халкъла аралы жаш тёлю форум Дагъыстанда 22-26 августда бардырылыкды. Анга Каспий тенгизни къараларындан 220 адам келликди. «Дагъыстан» РИА билдиргенге кёре, республикадан а саммитте 100 жаш адам кытышырыкъды.

Дзюдоистлени хазырларга
тынгылы ара

Ингушетияда дзюдоистлени профессионал халда хазырлагъан биринчи ара ачылганды. Анда къараучулага 500 жер, медпункт, тренерле солурча отула, жууунурча, юс кийими алышындырырча жерле, тренажер зал да бардыла. Спорткомплекс ачылган кюн юнорланы араларында Ингушетияны башчысыны Кубогуна дзюдодан эришуле болгандыла. Анга Шимал-Кавказ региондан 100 спортчу кытышханды, деп билдиргендиле регионну башчысыны пресс-службасындан.

Роналдиньону сакълайдыла

«Барселонаны» алгынны футболчусу, дуняны чемпиону, «Алтын топну» иеси Роналдиньо Россейни Чеченде бардырылык чемпионатына къонакча келликди эмда биринчи турда Грозныйни «Ахмат» командасыны «Амар» бла ойнагъанына къарарыкъды. Матч 16 июльда бардырылыкды, деп билдиреди «Известия», «Ахмат» футбол клубну келечисини айтханына таянып.

Информантстволаны
материалларына кёре **ТЕКУЛАНЫ Хауа**
хазырлаганды.

къалгъан сунадыла. Аланы юмларна кёре, ол сейирлик поэтни тегерекдеги дуниядан бир жомаклы узаклыкылага элтип къууандырады, ызы бла ол къууанч къанатланып, окуучуга да жугъады. Сёзсюз, поэзия – тамаша дунияды, энчи саугъады, аны бла бирге уа ол къыйын ишди, адамланы, аланы къадарларыны, заманы юсюнден сагышланганлай турган суратчыны ауур жюгюдо.

Чығармачылыкъга берилген кезиуде сейирсиниуден чыкъган кёз жаш а суратчыны къыйын соруюна билмей турганлай табылган жууапды. Алай анғылайма мен Къулийланы Къайсынны чығармачылыгын, аны илхам жарытхан назмулары бла тюбешиуним сайын.

«Жер китабы» деп атагъанды Къулий улу жангы жыйымдыкъларындан бирине. Бу лирикалы китапны юсюнден айта, шайырны сойген юлгюсю бла хайырландып, анга жарыкъ бийик тау деригим келеди. Ол заманны излеминден, ёз жерден, адамны адамга, табиғатха, алыкъа толусунлай тохташмагъан, алай назмучуну жүрегине бек къыйматлы кёрюнген дунияга соймеклигинден жаратылган чығармады.

Жютю, таукел эмда оғурлу сёзле жашауну кесича ачыкъдыла, айныуну жууагылы жолуна сюелген адам улуну ахшы къадарына ийнаныудан толупдула. Соймекликни кючю бла, адамланы кёл къыйыларын багъалагъаны бла поэт жерини тамаша китабына – жашау китапха тюшонюрге излейди.

Къулийланы Къайсын чегемли къойчуланы, сабанчылары – философланы эм тау жерлени ётхем жырчыларын – кесини устазларына санагъанын бир кёре айтып къоймагъанды. Дунияга поэтикалы кёз къарам бла къарарга, поэзияны

дунияга ишчилени кёз къарамлары бла къарайды, аланы анғылашымлы тиллери бла сёлешеди. Темалары уа бютюк теренирек боладыла, кенгертиинедиле. Кесин деменгили къыралны жырчысыча сезип, Къулий улу къалам къарындашларына – жыйырманчы ёмюрно поэтерине – тенгча, эркин сёлешеди.

Халкъыны кертичи уланы Къайсынны жүрегеи урушда жоулгъанлага ачымай, ала ючюн жарсымай да болалмайды. Кёзлери кёрмеген бир эллисине, тилсиз темирчиге ол ариу сёзле айтып, игилкегге ышандырырча тартылады: шухъларына, тенглерине, жуугууахлуу угъай, къара желлени кючю жерге асырагъан хар инсаннга реквием жазады. Кюйдюролген жесирлени ачулары аны уллу жүрегин инжилтеди, термилтеди, ауур улоуну чархы назик голню кыаты жерге басып кетгени да аны болмагъанча жарсытады.

Бу затла хар бири да реквиемге тийишдиле – эзилген гюл, концлагерьни отун сынаган тутмакъла, тозурагъан, алай бойсунмагъан шахар да:

*Реквием – Варшаваны бла
Сталинградны, кюл-кёмор бола,
Бой бермей, жоулгъан*

*адамларына,
Танкла малтап кетген умутларына,
Хиросимада кюл болгъан*

*жашчыкъга,
Къурум-къара, къан къызыл этген
чыкъга.*

Къайсынны бу эм башха тизгинлерини инсанлык магъаналары окуучуну жүрегине кычырып айтылган сёзле бла угъай, сабыр, шош, ийнаныулу ауаз бла тийреледиле. Алай тууадыла поэтни шадун, къарылгъач, тау аууз неда ёз чынарлары бла лирикалы ушакълары. Аны тизгинлеринде сагъыныл-

Устага

Кёп алгыш эшитеди

Хасанияны почтасында тогуз адам ишлейди. Аладан бири Аккёбекланы Жамилыды. Ол операторду. Ышангылы ишчиледен бириди.

Ару тилли, ариу сёзлю кызыды. Газ, суу, ток эм башха коммунал жумушла ючюн ахча тёлерге келгенлеге бет жарыкъ тюбейди. Аланы жу-

мушларын терк тамамлайды. Аны ючюн кёп алгыш да эшитеди.

Биргесине ишлегенлени араларында намысы - сыйы жорюйдю. Мындан арысында да ишин ол халда бардырылыгына ишеклик жокъду.

Бизни корп.

ЖАНГЫ КИТАП

Кёрзген, сынагъан затларыны юсюнден керти, ачыкъ жүректен келген хапар

Бу кюнледе басмадан Зумакъулланы Борисни «О времени и о себе» деген аты бла жангы китабы чыкъганды. Автор сёл сезюнде айтханына кёре, бери кирген затланы юслеринден жазаргъа эрттеден умут этип турганды, болсада кезиу, алай буюр улган болур эди, бусагъатда жетгенди.

Адамны жашау тюбешиледен, ол этген ишледен, эсгериледен кыуралгъаны жакъды. Борис 1913 жылда Черек ауузунда болган кызгалыулагъа къатышхан, жангы властыны келтирир ючюн жанын-къанын аямай кюрешген, артада Октябрь революцияны хорлауларын кыоруулай, къанлы сермешлеге кирген, «Къызыл Байракны» ордени бла саугъаланган, 30-чу жыллада Москвада Урунганланы Коммунист университетинде окъугъан эм уллу къуллукълада ишлеп келип, репрессияга тюшген, ызы бла аны жалгъан дау бла тутханлары белгиленген, жамуатны эсинде турган Зумакъулланы Мустафаны юйорюнде уруш аллы жылда туугъанды. Аны иги аман айрып башлагъан заманы уа сюрюннге тюшгенди.

Сабий кимни къатында ёсгени артада аны бар жашау жолунда да жарайды. Таматаланы эткерли, женгелери да юйретедиле бизни. Алай болмаса, гирхожанчы жашчыкъ, сюрюн къыйынлыгъындан да сау кытуулуп, анда жарты къалгъан окъууну да бардырып, педагогика училищени, университетни да божал, тарых илмуланы доктору, профессор, Совет Аскерни полковниги болуп, бийик совет, россей къуллукълада ишлерми эди?

Зумакъулланы Борисни бу китабына XX ёмюрде жалаанда Къабарты-Малкъарны угъай, саулай къарылыбызны окъуна тарыхы киргенди. Ол кеси да аны эттенледен бириди. Аллаи кырал, партия къуллукълада ишлей келгенде, Борис Мустафаевич кеп белгили адамла бла бирге урунганды, таныш болганды. шүёлукъ да жюротгенди.

Ол эсгерилеге кирген тюбешиле, аланы юсюнден эсгериле авторга кесича сыйлы болура. Алай, алагъа багъа бере туруп, окъуучу аны башха оюм бла этерик сунама – Зумакъулланы Борис халкъ адамыды, миллет адамы, бизни, таулуланы, бирибиз. Аны юсюнден айтылган сёз да, аны бла байламлы иш да

бизге андан артыкъ сыйлыдыла, мағаналыдыла.

Биринчи бёлюмде автор юйюню-юйорюню юсюнден хапарлап, окъуучуна сабийлиги бла жуукъ шагъырей этеди. Аны анасы, Юсюланы Шамшудинни къызы Мариям, биринчи устаз билим алган таулу къызладан эди, бир да болмагъанча ариу, норлю, жуукъну-тенгит сыйген жарыкъ адам, жаннет ахлуусу болсун.

Жети бала ёсдюргенди. Аланы хар бири да миллетим, къыралым деген адамла болгандыла. Алагъа салгъан къыйын баш кетмегенини юлгосюдо ол. Кыйналганды, сёзсюз, бек кыйналганды, баш иеси тутулуп, төрт сабий бла къалгъанда. Алай Аллах, сынаула бергенича, аланы кёпюрюрге тёзом да береди дейдиле. Таза ниетли, жарыкъ бетли чыкъканды фыйгамбарны анасыны атын жюрютген Мариям бар ачуладан.

Сюрюнде тамата сабийле, аналарына болушуп, онг этип, алай жашагандыла. Малкъар халкъны ийнагъы Танзия, анга жалаанда он жыл болганына къарамай, «Заветы Ленина» колхозда чонондюр тахталада урунганды. Тирилигин кёрюп, звеньевой, тамата да этгендиле жыйында аны. Борис эгечинден юйренип, ишден къачмаганды. Аны къый, бек тенгшиленни арасында кишиден арха къалмай, будай башла жыйганды.

Атасын биринчи кере алты жыллыгъында кёргенди. Аны келгенин эшитип, чабып барганын, аны сабий жорекчиги къалай урганын, акъылчыгъында къаллай сезимле туугъанларын билсенг, китапта алайчыгъын окъусанг, кез жашланы тыйган къыйынды. Мухад атасыны узакъга къарап олтурганы эсиндеди Борисни. Артада уа, таулула ата журтларына къайтханда, адам жашамагъан Шкантида оюлуп турган ата тыпырын кёргозген эди Мустафа сабийлерине...

Оунчу классны Борис Наль-

чикде 4-чю номерли школда тауусханды. Артада педагогика училищедде, ызы бла университетде окъуганды. Анда кезилеп курсну, факультетни, университетни комсомол башчысына айрылып турганды. Ол жаш заманында тюбеген, аны биргесине окъугъан адамланы, анга билим берген устазланы нутмагъанды, кеп жылла озгъандан сора да, алагъа ырызлыгъын къатлап айтады.

Комсомол уллу саясат биригиу эди совет кыралда. Насыпты заман эди ол, къыйматлы, къууатлы, берекетли, бир адам да къалмай эди эс бёлюмдей. ВЛКСМ-ни обкомна таматалыкъ этуу бийик къуллукъ эди. Бийик да, уллу борчу да. Анда ишлеп башлагъанды, анга билеклик этген Амет Шаговну, Чабдарланы Борисни, Александр Белоусовну, Юрий Шанибовну, Роза Сабанчиеваны, башхаланы да сагъынады автор. Ала аны жашау жолуна тюзетгенлерин нутмайды.

Тамам ол заманда тюбешиледи Борис «Приключения Чиполино» деген сабийле сюйючю китапны автору италиялы сабий жазуучу Джанини Родари бла. Ол бизни республикада болганын кепле билген да этмейбиз, жомакчы уа, 1963 жылны декабрь айында, сабийле бла тюбешип, алагъа кесин таньтып, хапар айтып кетгенди. Къабартылы поэт Алим Кешоков аны бир-

гесине эди. Хауа болум амандан, самолёта учмай, Жангы жылга италиялы шүёлпары бла Минводну аэропортунда тюбегенлерин айтады автор.

Китапха аны ол заманлада кесине деп этген дневник жазуулары да киргендиле. Ала къанатлы комсомол жылланы кеп игилигин эсе сакълайдыла. 70-чи жыллада уа Борисни Москвагъа кёчюрген эдиле – ол анда төрт жылны ичинде Ленинин атын жюрютген Битеуроссей пионер организацияда председатели орунбасары болуп ишлегенди. Анда аны биргесине урунганла бла бюгюн да шүёлукъ жюрютеди. Иги адамга тюбеген, ол жашау бла тенг болады.

Зумакъул улу анда поэт, актёр Владимир Высоцкий, Юрий Гагарин, Алексей Леонов, Владимир Шаталов, Георгий Гречко эм башха космонавта, академик, кардиолог Евгений Чазов эм башха белгили адамла бла да тюбешгенди. Эл миюкде, илмуда, промышленностда да уллу жетишимле болдурулган заманда, 70-90-чы жыллада, Зумакъулланы Борис КПСС-ни Къабарты-Малкъар обкомунда Тимбора Мальбаховну башчылыгында ишлегенди. Ол кезиуде республикада Агротелиоратив институт, Культура эм искусство институт, башха окъуу юйле да ачылгъанларына къуанады автор.

Цексиз жылуу бла эсге тюшюредди китабында Зумакъул улу Тимбора Кубатиевични, ол аны кеп затха юйретгенди да эсгереди, аны сыйын эниш этерге кюрешгенле энтта да бардыла, алай аны бош адам болмагъанын а жаулары да биледиле. Ол Тимбора Мальбахов, Валерий Коков, Заурбий Нахушев, Михаил Мамхегов эм башхала бла кеп жылланы инбашлары бир бирге тие ишлегенди. Автор жангы китабында Атталаны Жамалны, Тюменланы Мурадинни, Арсен Каровну, Юрий Шурдумовну, бирси коллегалары да сагъынады. Аланы хар бири да аны жашаууну кесегидиле.

Бир неча жыл мындан алда Борисни «Командировка на

войну» деген китабы чыкъган эди. Афганистанга советник болуп барыу, анда эки жылга жуукъ туруу – кишилики сынау эди ол жыллада. Бусагъатдан къарап, ол урушха багъа берген къыйынды. Алай анда дунияларын алышхан жашланы эсге тюшюрюп, алагъа ажым этгенин букъдурмайды ол жангы китабында да. Эрттегили культуралары, төрелери, адетлери болгъан афганлыланы уа игилик бла сагъынады.

Сейир этип окъугъанма аланы бизге ушагъан адетлери болгъаны. Сёз ючюн, душман окъуна сени юйюнде бугъа эсе, сен аны жауларындан кыорууларга борчлула. Таулада да барды аллай адет. Дагъыда ала – анасы, сыйгени болса да, ол жан къалдыра эсе да, кюркыкълыкъ этгени сыйсызлыгъын жашырмайдыла. Кеп ачыу иш кёргенди Борис анда. Къыйсынны дуниядан кетген хапары да ары келген эди.

1979 жылда, бизни кыралда альпинизм жаратылганы 150 жыл болганы бла байламлы Зумакъул улу нёгерлери бла Минги таугъа къалай чыкъганын хапарын да айтады. Ол иш юсю бла Вьетнамда, Чилиде, Иорданияда, Болгарияда, Туркде, дагъыда кеп кыраллада болганды, аланы юслеринден эсгерилеу сейир этип окурча хапарлагъа киргендиле.

90-чы жылла къыйын жылла эдиле. Биз аны бла ёктемленючю уллу кыраллыбыз оюлуп, аны юлюш-юлюш этерге кюрешгенле кеп болуп, къуллукъ да, махтау да къуандырмагъан кезиу. Республиканы оюну этгенлени борчлары да, анга кёре – уллу. Борис Мустафаевични 1992 жылда Урунуу бла социальный айныну министри, Айыру комиссианы председатели этген эдиле.

Кеп тюрлю болумну юсюнден айтады эсгеруу китабында бюгюн Къабарты-Малкъарда Адамны эркинликери жаны бла уполномоченный Зумакъулланы Борис. Аланы хар бири да эсинги бёлюрча энчи жапарды заманы бла ол хазырлагъан тюбешиле юслеринден. Битеу бирге алгъанда уа, китап XX-чы ёмюрню тарыхыды.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Къонакъбайлыкъ

Белгили актёрла Къара-Сууда чалгъы чалгандыла, бишлакъ жарашдыргандыла

Къыраллыбызны белгили телеканалларыны келечилери, бизни тау аууларыбызгъа къонакъгъа келип, аланы юслеринден беруиле хазырлагъанлары ахчы төреге айланганды. Алай бла

бу кюнледе битеудуниягъа айтылган «Russia Today» каналда «TasteofRussia» деген беруиуну бардыргъан белгили актёрла Оскар Кучера бла Глен Куцовски Черек ауузунда болгандыла.

Бери ала «Содружество» халкъла аралы жаш тёлю жамауат организацияны толтуруучу директор, къарасуучу жаш Алииланы Магометни чакъырыуу бла келген эдиле.

Къонакъла Чирик кёлде болгандыла, анда таулу базарны биркюнлюк жашауу бла шагъырейленгендиле. Ызы бла Огъары Малкъарны табийгъаты, кешенелери бла да танышхандыла эм «Караван» къонакъ юйю арбазында таулуланы ашларыны юсюнден беруиу хазырлагъандыла. Эфирде аны кюз артында кёрюрге боллукъду.

Алииланы Магомет фильмин алдыра айланган къауумну биргесине болуп, Черек аууу бла

шагъырей этгенди. Олайтанга кёре, заманлары аз болганы себепли ала хар такъыйкъаны да тап хайырларыгъа излегендиле. Огъары Малкъардан беруиуну хазырлагъанла Къара-Суугъа атлангандыла. Анда къонакъла ары дери бир да кюрешмеген ишледе кеслерин сынагъандыла - чалгъы чалгандыла, аны тишерге юйренгендиле. Оскар Кучера уа кеси къола бла таулу бишлакъ окъуна жарашдырганды.

Бу жолучулукъда ала бла белгили актёр Янис Политов да бар эди. Ол да, Оскар да кеслерни инстаграмларында малкъарлыла жашагъан жерлени табийгъатларыны юсюнден махтау сёзле жазаргъа ашыкъгандыла. Биринчи уа энчи Алииланы Магометни юйорюню къонакъбайлыгъын, таулула адамланы динлерине кёре аз да айырмагъанларын белгилегенди.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

ДАТА

Тауланы юсюнден уллу белгиллик эмда барыбызны да сүймеклигин тапкан фильм

Элли жыл мындан алгъа, 1967 жылны июль айында «Вертикаль» деген художестволу фильмин премьерасы болганды. Бу кинолентаны Одессаны киностудиясы Элбрус тийрелеринде алдырганды. Ол белгили режиссёр-постановщикле Станислав Говорухинни бла Борис Дуровну биринчи ишлери эди. Алда сагъынлган кесини заманында кырауучуланы «Место встречи изменить нельзя» деген детектив сериал бла кыуандырганды, экинчиси уа «Пираты XX века» боевик бла. Бу кинофильмле, белгилисича, бек жетишилми болгандыла.

«Вертикальны» сюжетин эсгерейик. Тёрт альпинистден кыуалган кыуаум Кавказны бойсунмагъан тау тейпесине чыгъаргъа тебирейдиле. Лагерьде врач эмда таулада боран кеторюллюгюню юсюнден билдириуно алган радистчи кыаладыла. Аны юсюнден ахыргы кыуаумну таматасына айтады. Ол кезиуге ала жолну

бек кыоркыуу кесегин ётгенлери себепли билдириуно эшитген альпинист арха кыайтмаз ючюн (архта не заман чыгъарыкыды аллай сейир жолоучулук деп), аны юсюнден бирсилеге жуук сагъынмай кыояды. Тейпеге чыгып, андан тошоп келгенде терен кыар жауп, кёк кыаралады, ала кыоркыуу болумгъа тошедиле. Кыуауучуланы теркиликтерини, ётюрлюктерини эм альпинистлени кеслерини сынауларыны хайрындан сау кыаладыла.

Киноповестде биз актёрла Маргарита Кошелеваны, Геннадий Воропаевни, Александр Фадеевни, Георгий Кульбушну, Бухути Закариадзени, Лариса Лужинаны эм башхаланы кёребиз. Бютюнда бек а кырауучу «Вертикальда» Владимир Высоцкийни ойнагъанын жаратханды. Ол анда радистчи сыфатын ачыклаганды, аны аламант жырлары уа энчи сёзлеге тийишлидиле. «Если друг оказался вдруг...» («Песня о друге»), «Здесь вам не равнина...» («Вершина»), «Мерцал закат, как сталь клинка...» («Военная песня»), «В суете городов и потоке машин...» («Прощание с горами») деген жырлары сёзлерин кёпле биледиле, бютюнда тамата тейю.

Бир жол интервьюларындын биринде Станислав Говорухинни айтханына кёре, Высоцкийни радист Володяны ролуна чакырырга ала Борис Дуров бла бирге оюнашхандыла. Ала, ВГИК-ни дипломун алып чыкыгъан жашла, альпинистлени юсюнден женгил фильм угъай, тауланы бла тиклеге ёрлеген адамланы юсюнден романтикалы поэма кыуаргъа суйгендиле.

Ол аллай болур ючюн а ариу жырла керек эдиле. Биринчиден ол ролну Юрий Визборгге берирге дегендиле. Ол тау туризм бла кыореше эди, таула бла байламлы бир неча жырны да автору эди. Алай аны заманы болмагъаны ючюн тюбеширге онг тапмагъанды, ахырында уа угъай деп кыойганды. Ол заманда Владимир Высоцкийни сайлагандыла.

Не зат эм магъаналы эди фильмин салгъанда: Высоцкийни ролуому огъесе жырламы? Сценарийни

автору Сергей Тарасов ол кезиуде жаш поэт эм жырчы бла шагъарей тийюк эди. Кинолентаны мурдоруна 1965 жылда Ленин атлы тау тикге чыкыгъан режиссёр, оператор Владимир Копалинни хапары салыннганды. Бу чыгъармада кючлю инсанла, шубхулук, суймеклик магъаналы жерни алдыла. Владимир бла уа Тарасов Минги тауну тийрелеринде тюбешгенди биринчи кере.

Ары дери уа ол «Вертикальны» ишчи материалына кырап, аны бек жаратханды – кырауучуну эсин биллеп, сейирин кыозгъарык бир энчилиги а, не десенг да, жетмей эди. Ол кезиуде Владимир Семёновични жырландан сёзле аны кыулагына илингендиле: «Здесь вам не равнина, здесь климат иной. Идут лавины одна за одной. И здесь за камнепадом ревет камнепад...» Ол алай ариу айтыла эди, анда аллай терен магъана бла философия болганды, режиссёр ол сагъатдан окуна ёктемленгенди. Экрэн хапарлаугъа Высоцкийни жырлары кюшулсала, энчи магъана, энчи шартлык да табыллыкыды деп оюмлагъанды ол. Фильм жашауну ачыклайды, жырлары уа, альпинистле ол заманда, бусагъатда да айтханларыча, кертиликни юлгосюдоле.

«Вертикальда» эшитилген хар жырны кесини тарыхы барды. Биринчи «Песня о друге» деген жаратылганды. Фильмин консультанты, кесини заманында аты айтылган альпинист Леонид Елисеев бир жол Высоцкийге 1955 жылда тенгери бла Кавказ таулагъа шимал жанындан кыалай ёрлегенлерини юсюнден хапарлагъанды. Кеторюлюп баргъанда, альпинистлени бирини хатасындан аны бла бирге тейтосуно кююлуп эншиге тошгендиле, бирерлен а буз ортасында страховкасыз кыалганды. Ол заманда кыуауучуланы хайырларындын хар зат тап башалганды. Арта Высоцкийни билдиргенине кёре, ушакъдан сора ол сау кечени жуукламай, эртенликде уа Елисеевге: «Если друг оказался вдруг», - деп жырлагъанды.

Ызы бла «Вершина» жазылганды. Таулада биринчи дерследе сёмка кыуаум чыранланы биринде болганды. Ол заманда Армияны ара спорт биригиуноно юч альпинисти алайда тау тейпеге ёрлеп бара эдиле, таш тошуноно хатасындан аладан бири жолоуп, экиси уа жаралы боладыла. Жууукда кыуауучула болмагъанлары ючюн актёрла ачыгъан адамлагъа болушургъа кеслери тебирегендиле.

Андан сора да, жореклени кыозгъаган дагыда бир иш болгъан эди. Альпинистле тикни узунуна бир кысымда тизилшип бара болгандыла. Мойшоуде аладан бирини ыргыгъа ычкынып, ол аны жангыдан тутуралмагъанды, бирсиленики да теби башлагъанды. Жёнгерлерин сакълар ючюн, ол кесин страховка жипден кесип, эншиге учжанды... Бу ахымлы болумла Высоцкийни келюнде терен ыз кыойгандыла, жырлары бла да ол аны айтыргъа излегенди.

«Военная песня» (аны башха аты – «Баллада об альпийских стрелках») Улуу Ата журт урушда ишле бла байламлы жазылганды. Белгилисича, Кавказ тауланы ауушларында немисилени «Эдельвейс» тау стрелковий дивизиясыны бёлюмлери бла кыаты сермешле баргъандыла. Ол тарых шартны Владимир да иги билгенди. Ахырында эшитилген «Прощание с горами» жырны сёзлери уа фильмин монтажи этилген сора туугъандыла.

Вокзалда айырылуу кезиуну кёрюттген ахыргы сценада кёлге жетген бир энчи зат керекди, деп оюмлагъандыла кырауучула. Ол кезиуде Владимир Высоцкий биллай сёзлени айтханды: «В суету городов и в потоки машин возвращаемся мы – просто некуда деться...» Кёп да бармай «Вертикаль» фильмин ахыргы аккорду болгъан жыр дуния жарыгын кёргенди.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

Конкурс

Тамбланы кыайгысына кёре

МРСК СК - «Каббалк-энерго» компанияда бардырылган «Подскажем потребителю» деген конкурсну эсеплерин чыгъаргандыла. Анга Кыабарты-Малкыар кыарал Аграр университетни бошгъан Анатолий Шуков бла Аида Хагапсова эмда Нальчикде 5-чи орта школну талай окуучулары тири кыатышхандыла, деп билдиргендиле аны пресс-службасындан.

Эришиу жаш тейюно электроэнергетика сферада билимин ёсдюору, ала энчи акциялагъа эмда токну хайырлануучуланы арасында бардырылган ангылатуу ишге кыатышырча этер умутда кыуарлагъанды. Анга жиберилген материаллада хайырланылган ток ючюн толусунлай тейлерге кереклиси, электрокючюно урларгъа умут этгенле закон бла жууапха тартылырга боллуклары эсгертиледи.

Хорлагъанланы алгышлай, компанияны башчысыны кыуллугун толтургъан Олег Калинин школчуланы бла студентлени арасында биллай эришиуле бардырылганын дурус кёргенин белгилегенди. Мындан арысында да окуу учрежденила бла байламлыкъла кыурап, ала бла бирге тийишли акцияла кыуаргъа боллугъун да айтханды.

- Дагыда биллай байламлыкъланы юсю бла энергетика бёлюмге керекли специализирлени хазырлау ишни

бютюнда кыыйматлы этерге боллук эди. Биз а, кеси жаныбыздан, шолла эмда вузла бла бирге ишлерге хазырбыз, арабызда байламлыкъланы айнытыргъа кыолдан келгенни аямызгъа сёз беребиз, - деп чертгенди ол.

Ызы бла кыонаклагъа экскурсия бардырылганды. Аны кезиуноде жаш адамла специалистле бла ушакъ этгендиле, алагъа кёп тюрлю соруула бергендиле. Дагыда бёлюмюно оператив-диспетчер службасында иш кыалай баргъанына кыаргандыла, анда орнатылган устройства эмда оборудование бла да шагъарейленгендиле.

Компанияны баш инженерини орунбасары, производстволу кыоркыуусулук эмда контроль этиу кыуаумну инспектору Марина Василенко алагъа электрокючюно кыоркыуусуз хайырлануу жаны бла дерс бардыргъанды. Сабилле аллай кыоркыууу жерде адам кесин кыалай жюрютюрге керек болгъанын билгендиле.

Ток ургъан адамгъа биринчи медицина болушлук не халда берилгени а «Гоша» деген манекенин юсюнде кёргендиле. Энчи кыоруулау амалланы: электромонтёрну каскасын, профессионал кыол кыалланы да кёпле кинере суйгендиле. Ахырында энергетикле жаш кыонаклагъа тюрлю-тюрлю саугъала бергендиле.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Саулуук

Саулай дунияда да исси хауаны болушугуу бла багыу бекден-бек жайлаа барады. Бу амалны эм учузу уа – хамамды. Алай ары атланнгычы, сизге ол жагъанын бла кыалгъанын билдирге керексиз. Нек дегенде, сёз ючюн, жореклери бла кван тамырлары ауругъанлагъа ол хата келтирилди. Ары жолоучулугуугъу приступ бла бошалырга боллукду. Алай бу жаны бла саулуугуугуугу иги эсе, ол жорекни бла кван тамырлары бютюн кючлю этерикди.

Мугурайыш туруудан дарман - иссилик

Токиону Тояма институтуну алимлери бу жаны бла тинтиуле бардыргъандыла. Кеси ырызлыклары бла талай адам ыйыкны ичинде хамам-

Жашлыкъны ызындан - хамамгъа

гъа беш кюнню жюрюп тургъандыла. Кызылуук аланы саулыкларына кыалай хайыр келтиргени алимлени сейирге кылдыргъанды:

1. хамамгъа дайым жюрюген адамланы барысыны да жореклери игирек ишлеп башлагъанды;
2. тамырларында кван уюгъаны азайгъанды;
3. мугурайыш тургъанларны кыойгъандыла, кёллери кетюрюлгенди, дуниягъа жарык кёздэн кырап тебирегендиле. Тинтиуге башчылык этген профессор Такаши англылтанчыча, адам кысыха заманын иссиде турса, мыйысы башха тюрлю ишлеп тебирейди. Адамны жореги жарыйды, кван тамырлары кючленедиле.

Алай бла хамамгъа дайым бара туруу адамны ёмюрюн узакъ этеди, дейди алим.

Иссилик кёбюулени кыурутады

- Европаны кыараларында, АБШ-да бла Японияда бютюнлюкде онкология ауруулары бу амал бла тейри халда багъадыла, - деп билдиреди **медицина илмуланы доктору, профессор Владимир Шевченко**. - Врачла кырап тургъанлай саусузу чархын 43-43,8 градуса дери кыыздырадыла. Андан бийик температурагъа адам теймейди. Быллай иссиликде рак неча вирус зараны жетген клеткаланы – сёз ючюн, В эм С гепатит – кёбюсю ёледиле. Сау клеткалагъа хата тиймейди, иммунитет а

быллай температураладан сора иги да кючленеди.

Бу процедураны (гипертермия) бардырыр ючюн, адамны исси сууда жатдырадыла. Ол шок алмазча эм чархына жылынуу баргъанын эсепде тутарча анга битеулю анестезия этдиле эм ёпкелери жалгъан халда ишлерча аппаратны хайырланадыла. Алай Россейни больницаларында бу амал бла багып алыкъа кёрмегендиле.

Дагыда бир хайырлыгы

Халкъла аралы шартлагъа кёре, гипертермия ракны, вирус гепатитлени, туберкулезу, астманы, артритлени багыуда хайырлыды, ол угъай, ВИЧ-лери болгъан саусулагъа окуна се-

беплик этеди. Юлгюге, онкологиядан кыыйналган 50-жыллык тишируу врачлагъа айтханына кёре, бу процедурадан сора жууук-ахулары аны жашыракъ болгъанын эслеген эдиле.

Алай бла, кёпгеллени кыурутаныхындан сора да, гипертермия саулай да чархны жашлыкън кыайтарады. Исси температура, опухл эм вирус кирген клеткаланы кюйдюргенден тышында, башха заранлы комплекслени, токсинлени да кыурутады. Аланы орунларына уа жангы белокла кыуараладыла, алай бла чархны ткъналары жангъардыла, терини халы да игиге айланады, деп белгилейдиле врачла.

Анна НИКОЛАЕВА.

«Комсомольская правда» газет.

СЕЙИР ШАРТЛА

Солтан-Хамитни саугъасы

Бу сиз суратда көрген Zinger кьол машинканы мени ыннамы анасы Къаракъызланы Амырханны кызы Хабийге жууукъ адамы - аты кенг белгили болган революционер Къалабекланы Солтан-Хамит - ол Къудайланы Сеит бла бир юйюрлю болганында саугъагъа берген эди.

Хабий кьолдан уста болгъан, Чегем ауузунда эм андан тышында да аты айтылган кыз эди. Ол себепден, мен юм этгенден, Къалабек улна анга къаллай саугъа

этерге кереклисини юсюнден артыкъ кѳп сагъыш этерге туюген болмаз эди.

Тарыхда айтылганыча, Солтан-Хамит 1918 жылда, Сергей Кировну кьоруулай, белгисиз мурдарны кьолундан жоулганды. Ол шартны эсге ала, бу машинкагъа бек аздан 100 жыл болады деп таукел айтыргъа боллукъбуз. Бюгюнлюкде да ол ишлеп турады.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Бекирбий эрттеден бери да малда ишлеген кишиди. Кьош ата юйю болуп калганды. Тау жайлыкъла да кьойла кютеди. Бир кюн гелеу сыртда отлатады. Бир раздан а тауну ары этегинде кѳрюрсе аны.

Бир ингирде, нѳгер да алып, аны кьошуна барады. Сора Хасымгъа былай айтады: «Былыр, экинчи жыл жайда кьайтарырма деп, жыйырма беш минг сомуму алгъанса. Борчну кьайтарыр кезиуу жетди. Аны алыргъа келгенме».

жууукъ жанлагъандыла. Къалай, не этерге оноулашадыла. Къайдан билсинле Бекирбийни дагъыда бир кылыгы болганын. Кече ортасында ол кьошдан чыгып: «Эй, кьайсыларысыз ол алайдагъыла?»-деп кычырып болганды. Бу жол да тѳресин этди. Тышына атлап, тѳгерек-башха тюрслеп къарап: «Не тураса алайда. Къайсысыса?» -деди.

Аны эшитгенлей, кьой-кьу, аны кѳрүп кьойгъан сунуп: «Менме мен, Масхутма»,-деди аладан бири.Бекирбий бир аз абызырагъан да этди, алай терк окъуна кесине келип: «Жанындагъы уа кимди»,-деп экинчи да сѳлешди. Къарангыда дагъыда жууап эшитилди: «Ол а Хасымды!» Нѳгерине ачыулу къарап: «Энди атам атын да айт»,-деди тенги.

Бекирбий кечеги кьонакъла кимле болгандарын, нек келгенлерин ангылады. Сора, кьотша чакъырып, алларына бирер гоппан айран, сууугъан этле салды. Кечеги кьонакъладан хапар сормады. Ала да тынгылауу басдыла.

Бзы бла Бекирбий былай деди: «Бюгюн малланы асламысын элге ашыргъанбыз, ѳгюзюню да. Тѳрт жаш болуп сюрюп кетгендиле. Аллах айтса, тамбла жетерикдиле. Сени тууарынгы да юйюнге элтирикдиле. Кесимикилени кьууанчча жоайым».

Аны эшитгенде, Хасым асыры уялгъандан жерге кирик болду, от жагъада мыдыхча кьызарды. Эрттенликге дери кьалыргъа унамай, нѳгерин да алып, кьошдан чыгып кетди.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Кечеги кьонакъла

ХАПАР

Кѳпден бери бу тийреледе ишлегени себепли тауун, тѳшон, сыртын, тѳбен терен кьолда жаныуар жолчукълагъа дери ол билмеген жокъду. Малгъа да бек сакъды. Ара мюлкнюкюле болганылыкъгъа, тюз да атасындан кьалгъанлагъача кьарайды.

Кеси уа чамчы, масхарачы. Ингир ала хайууанланы ыстауатха жыйып бошагъандан сора ушхууу этерле, бирле тапчанлагъа таянырла, нарт жырла жырларла, таурухла, жомакъла айтырла. От жагъа аллында сыгын отха кеслерин кьыздыргъанла да табылырла. Арада уа бири: «Аланла, энди ѳтюрюк айтып да сынашайыкъ», - дер.

Кезиуу Бекирбийге жетип, ол хапарын башласа уа, алай ушашдырып айтып тебирер, керти, ѳтюрюк болганын билалмай туурса. Жашла кечелерин алай ѳтюрюе тургъандыла.

Аны сѳзге уста болгъаны кьоншу кьотшлагъа да жайылганды. Аладан биринде Хасым деп кесинден кѳп билген адам жокъ сунган биреу болганды. Бир кере ол былай айтады: «ѳтюрюк айтып, ол шубѳ мени хорласа, сиз шагъатымсыз, жетжылыкъ кѳк ѳгюзюмю берликме»,-деп. Хапар Бекирбийге жетеди.

Хасым сагъыш этди: «Мен нек алыргъа кьалгъан эдим ѳнкюч». Бир да эсине келтиралмады. Сора Бекирбийге бурулуп: «Сен, ѳтюрюкден тую болмагъан бетсиз адам, манга не ача дау этип келесе? Малым-мюлкюм эсе сенден кѳп, аччам эсе алай. Бу айтханынг чиппе-чий ѳтюрюкю»,-деди.

-Да, алай эсе, ѳтюрюк айтханыма женгирдинг эсе, ѳгюз меникиди.

Аны эшитгенде, Хасым хорлатханын ангылады. Не этерик эди, бетим жоулмасын деди да, малны берди. Ала да аны алларында сюрюп, ызларына кьайтдыла.

Эр киши, малы кѳп болгъанлыкъгъа, ѳгюзю алай кетгенине бек жарсыды. «Ауузунгу кьачан тиярыкъ болурса»,-деп, кеси кесине тырман этди эм дерт жетдирирге муратланды.

Жай ѳтдю. Кюзю кьарангы кечелери келдиле. Энди малланы таудан элге элтир заман жетди деген ингирлени биринде Хасым, кьоншусу Масхутну да нѳгер этип, кече ортасында Бекирбийни кьошуна барады. Аз-маз шулпу этеди. Аны олчон болур, итле да, ууакъ себелеген жауундан кьачып, орунларында букъгандыла. Эки гудучу да маллагъа

Карате

Ахшы кьошумчулукъ

Россеини каратеден биринчилигине хазырланууу чеклеринде Краснодар крайны Тимашевск шахарында эришиу бардырылганды. Ол Следствие органлада кьуллукъ этгенлени кюнюне аталып кьуралганды. Анга Краснодар крайдан бла шахардан, Дондагъы Ростовдан, Сочиден, Ейскден, Къабарты-Малкъардан, Кърымдан жаш спортчула кьатышхандыла.

бошагъанды. Эм иги спортчулуге да Керим саналгъанды. 16-17-жыллыкъ спортчуланы араларында 67 килограмм ауурлукъ кьауумда алтын майдалны Геккиланы Кьууанч кьытханды. Доммакъ майдалла бла Алан Дзамихов, Тамерлан Мухин бла Адиль Татроков кьууандыргъандыла.

Къызчыкъла да майдалсыз кьалмагъандыла - Дайана Жемухова бла Антонина Семѳ-

Бизни республиканы командаласыны санында майдалла ючюн Элбрус районну олимпиада резервлы сабий-жаш тѳло спорт школуна жаруу этгенле да сермешгендиле. Керим Алихаджиев бу жол да усталыгын, «алтыннга» итинулюгюн да кѳргюзтгенди. Ол 12-13-жыллыкъ спортчуланы араларында 40 килограмм ауурлукъ кьауумда эришгенди эм битеу тѳрт тубешиюун да болжалдан алгъа хорлам бла

нова экинчи жерлени алгъандыла, Атмырзаланы Альбина бла Ангелина Лазаренко уа ючюнчюле болгандыла.

Спортчуланы тренерле Руслан Нахушев, Евгений Могиловец, Тенгиз Калдани юйретдиле.

Анатолий САФРОНОВ.
СУРАТДА: Геккиланы Кьууанч, Керим Алихаджиев, Адиль Татроков тренерлери Руслан Нахушев бла.

Тинтиле

Болжалы озгъан продукция сыйырылганды

Жылны аллындан бери республикада малчылыкъны продукциясын сатуу бла кюрешгенлени предприятияларында план эм пландан тышында 52 тинтиу бардырылганды. Ол ишлени 80 проценти розница сатуу бардыргъан объектеледе ѳргендиле. Аны юсюнден Роспотребнадзорну КъМР-де Управлениасыны сайтында айтылады.

Билдирилгенича, тинтилген 45 эт продукциядан жалаанда бири келишмегенди санитар жорукълагъа. Болсада

тийишли документация уа кѳпледе жокъ эди. Андан тышында да, бир-бирле болжаллары озгъан продукцияны сатханлары да ачыкъланганды.

Жорукълагъа бузукълукъ этгенлеге 4 протокол жарашдырылганды эм 13 минг сом таазир салынганды. Андан сора да, сатуудан 9,3 килограмм продукция кетерилгенди. Роспотребнадзорну КъМР-деУправлениасында айтханларына кѳре, бу болум алада энчи контрольдады.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Пшибиевлени юйюрю ПШИБИЕВА Люся Хакяшевнаны ѳлгенине бушуу этип кьайгы сѳз бергенлени барысына да жюрек ыразылыкъын билдиреди.

Унутупмазлык такыйкбапа

Бирикген юйорде - зауукълукъ, кюлкю

Кѣп болмай озгъан «Алтын кюл» фестивалыга юйорлери бла келгенле да болгандыла. Бабугтенден Османланы Мурадинни бийчеси, сабийлери, туудукълары да анда эдиле. Ала байрамда жыр-

чылага тынгылагъандыла, телсенгенлеге къарагъандыла, кѣпден бери кѣрмей тургъан шухъларына, жуукъларына тубегендиле, жангы адамла бла танышхандыла. Уллу зауукълукъ алып, со-

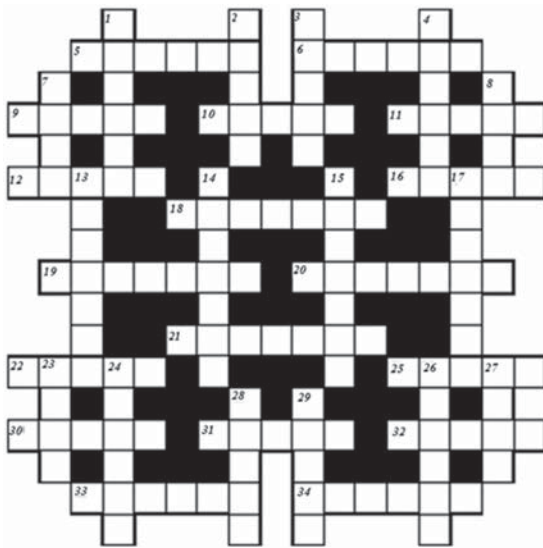
луп, кѣуанып кетгендиле. Бу кюн аланы эслеринде кѣпге дери кыялкъды. Фестивалны бирикдирген, ѳхтемлендирген кючю быллай шартлада ачыкъ кѣрюнеди.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

ЭНИНЕ: 5. Ат иерни кереги. 6. Къаты сакъларга берилген зат. 9. Адамны мангълайын жапхан чач кесекчик. 10. Болжаллы чырпы къош. 11. Эрттен бла кюн ортасы заман. 12. Малкъар тилде биринчи повесть. 16. Киндик кесичю тиширюу. 18. Ол бал таракъда болады. 19. Дарий кумачны сыйлысы. 20. Элни битеу адамы. 21. Адам сокъуранса, аны къабарыкъ эди, жеталмайды ансы. 22. Грецияда адабият белгили этген айрыкам. 25. Эрттегили сауут. 30. Болгарияда аллай аты бла совет солдатха эсгертме барды. 31. Спорт бла кюрешгенле аны этип, кюн ѳтдюрөдиле. 32. Мѣлекле аны бла жерге тюшедиле дейдиле. 33. Ол турурга ишленген жер. 34. Жыртхыч жанууар.

ЎРЭСИНЕ: 1. Сюд этиучю. 2. Анда кѣргюзтедиле кинону. 3. Жигит. 4. Эски жырда нѣгерлерин аны аллына къарарга чакъырады бир къыз. 7. Мююзлю ууакъ аякълы мал. 8. Эртте мирзеуню ол марда бла санагъандыла. 13. Солдатланы жашагъан жерлери. 14. Чилле кумачны тюрлюсю. 15. Ючжыллыкъ ийнеклик тана. 17. Туркменлиени ара шахарлары. 23. Анда самоварла чыгъарадыла, къалачла этедиле. 24. Жюн кумач. 26. Лермонтовну жигитини таулу аты. 27. Къая башында бир жанындан бирси жанына ауар жер. 28. Республикада сууну аты. 29. Атны чачы.

СѢЗБЕР

ГАЗЕТНИ 127-ЧИ НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАННАН СѢЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

ЭНИНЕ: 5. Орайда. 6. Айыула. 11. Автограф. 12. Астролог. 13. Ажо. 14. Скейтер. 16. Хасапчы. 17. Патефон. 18. Низам. 19. Налат. 20. Поезд. 21. Басма. 24. Алаша. 28. Биз. 30. Паспорт. 31. Атайпыс. 32. Чокка. 33. Чанка.

ЎРЭСИНЕ: 1. Балтика. 2. Адыгейли. 3. Айырма. 4. Гуллагы. 5. Оракъ. 7. Арго. 8. Мазепа. 9. Шежделениу. 10. Астана. 15. Рампа. 16. Хонда. 22. Аппака. 23. Мара. 25. Лото. 26. Шайтан. 27. Барон. 29. Чырко.

Ыйыкъзъа гороскоп

15 июльдан 22 июльга дери

КЪОЧХАР. Юйор жарсыуларыгъыны тап жанына бурургъа ахшы кезиудю. Ремонт башларга да боллукъсуз, тюрлениуле да этигиз. Алгын чакълада юйорююзде даулашла чыкъган эселе, аланы бусагъатда кетераллыкъсыз.

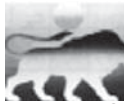
ТАНА. Тѣгерекдеги адамла бла байламлыкъларыгъыз бу ыйыкъда кючлю боллукъдула. Къайда болсагъыз да жылы ышаруулага тубериксиз. Сиз да адамланы кѣллерине тиймеге кюрешигиз. Уллу сатыу-алыу ишлени башламагъыз.

ЭГИЗЛЕ. Ахча бла байламлы жарсыуларыгъыз тап жанына буруулукъдула. Ырыскыгъыз кѣбейрикти, аны себепли эрттеден бери алырга деп тургъан затыгъызыны кюлга эталлыкъсыз. Жангы ишлеригизни юсюнден иги сагъыш этигиз.

АЙЫРЫЧАБАКЪ. Бу ыйыкъда сиз аламан ушакъ нѣгер болаллыкъсыз. Тишируланы тыш сыфатлары тюрленип, кѣзлеринде жангы жарыкълыкъ эсленирикти. Аны себепли кѣпле сизни бла танышыргъа, шухъ болурга излерикиди.

АСЛАН. Бу ыйыкъда хар зат ырахатлыкъда озарыкъды. Эсигизни бийлеп тургъан ишлени юсюнден сагъыш этип, жангы кѣз къарам бла къарарыкъсыз. Шухъларыгъыз бла даулашмазга кюрешигиз. Солу кюнлени толусунлай кесигизге жоралагъыз.

КЪЫЗ. Бу ыйыкъда жюрек излемлеригиз уллу боллукъдула. Юйорлери болмагъан тиширула жашуу нѣгерни юсюнден сагъышланып, таныш адамларына эс бурлукъдула. Алай ашыкъмагъыз, жангы адамла жашауугъузну жарытырыкъдыла.

БАЗМАН. Жамаат арасында сизге энчи эс бурулукъду. Сизни юсюнден сѣлеширкиди, багъа бичерикди. Битеу бирге алып айтханда, бу сагъатла кылыгъыгъызыны тюрлендирирге чакъырадыла.

АКЪЫРАП. Бу ыйыкъда билимизни ѳдюрююз. Ишлеген жеригизни алышындырыргъа деп тура эсегиз, ашыкъмагъыз. Жангы усталыкъ алып, анга кѣре бардырыгъыз акъылыгъызыны жашауда. Жулдузла уа сизге жолну ыйыкъны ахырына ачадыла.

МАРАУЧУ. Бу ыйыкъда къркѣуулу ишлеге къатышыргъа боллукъсуз. Аны себепли акъылыгъызыны башыгъызга жыйып, тапсыз адамлага жууукълашмазга кюрешигиз. Юйорююзде да хазна тынчылыкъ табарыкъ туюлсюз.

ТЕКЕМЮЮЗ. Бу кюнде юйор жашауугъуз, ишигиз да кѣуандырыкъдыла. Саулай алып айтханда, жашуу нѣгеригиз сизге билекликъ этирикти, ишигизде адамла да болушлыкъ тапдырыкъдыла.

СУУКЪУЙ. Тизгинликъге энчи эс бурлукъсуз. Ол жаны бла къаты болуп, юйде, ишде болсун, хар затны жуууп, жыйып айланыргъа итиниркиди. Нени да тазалап бошагъаныгъыз бла саулуугъуз окъуна игирек болганча кѣрюнорюкдю.

ЧАБАКЪЛА. Чыгъармачылыкъ ишге тартылыкъсыз. Романтикалы байламлыкъларга да бек ахшы кезиудю. Сабийлеригиз бар эсе уа, алагъа энчи эс буругъуз. Келликъ заманда, кѣрюрсюз, ала сизни жетишимлери бла кѣуандырыкъдыла.

Учредительле: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительство

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Ж.Ж.

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редактору орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МОКЪЛАНЫ Зухура (бѣломно редактору),
ТИКАЛАНЫ Фатима (бѣломно редактору).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркиндиклерин кѣруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистраци этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла кырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин аты проспекти, 33

Номерге графикге кѣре 19.00 сагъатда кюл салынады. 20.00 сагъатда кюл салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГАНЛА:

Улбашланы Мурат - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарыны орунбасары;
Зезаланы Лида - (1, 2, 3, 9-чу бетле),
Гельяны Валентина - (3, 10, 11, 12-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 2100 экз. Заказ № 894
Багъасы 15 сомду

РЕДАКЦИНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин аты проспекти, 5

электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru